

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Μέρος Α')

Η «Παιδεία» είναι **μεστή λέξη**: «Χρήση μέσων για τη διάπλαση και την ανάπτυξη του ανθρώπου». Αυτό τούτο το «**είναι του ανθρώπου**», ήτοι ο **απώτερος σκοπός** της Αρχαίας Ελληνικής Παιδείας! Ο όρος **διάπλαση** με τις συνεκδοχές του της διαμόρφωσης και του σχηματισμού, έχει το μειονέκτημα να αγνοεί ότι η αποστολή της διδασκαλίας είναι ενθάρρυνση της autodidασκαλίας με την **αφύπνιση, πρόκληση και εύνοια της αυτονομίας του πνεύματος**. Η διδασκαλία, ως τέχνη μετάδοσης γνώσεων σ' έναν μαθητή με τρόπο, ώστε να τις καταλάβει και να τις αφομοιώσει, έχει μια πιο περιοριστική έννοια, καθώς είναι μόνο **γνωστική**.

Για να πούμε την αλήθεια, η λέξη **διδασκαλία** δεν μας αρκεί, ενώ η λέξη **παιδεία** περιλαμβάνει μια υπερβολή και μια έλλειψη. Θα προτιμούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τη λέξη «**παιδαγωγική διδασκαλία**». Η αποστολή αυτής της διδασκαλίας δεν είναι να μεταδώσει καθαρή γνώση, αλλά μια **κουλτούρα (καλλιέργεια)**, που θα επιτρέπει την κατανόηση της ανθρώπινης ποιότητάς μας, **της ανθρωπότητάς μας**, η οποία, με τη σειρά της, θα μας βοηθάει να ζήσουμε και παράλληλα να ευνοήσει ένα ανοιχτό και ελεύθερο **τρόπο σκέψης**.

Λέγεται ότι «**η γνώση, μόνη της, δεν μας κάνει ούτε καλύτερους, ούτε ευτυχέστερους**». Η Παιδεία, όμως, **μπορεί να μας βοηθήσει να γίνουμε καλύτεροι και αν όχι ευτυχέστεροι, να μας μάθει να επωμιζόμαστε την «πεζότητα» αλλά και να ζούμε με το ποιητικό τμήμα της ζωής μας**.

Τα σύγχρονα **Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματά** μας παρουσιάζουν μια πολύ μεγάλη αναλογία ειδικών σε προκαθορισμένους, άρα τεχνητά περιορισμένους κλάδους! Ενώ ένα μεγάλο τμήμα κοινωνικών δραστηριοτήτων, όπως η ίδια η ανάπτυξη της επιστήμης, όπως και οι ανθρωπιστικές σπουδές, απαιτούν ανθρώπους ικανούς τόσο για μια πολύ ευρύτερη θεώρηση, όσο και ταυτοχρόνως για μια σε βάθος εστίαση πάνω **στα προβλήματα**. Παράλληλα καινούργιες προόδοι παραβιάζουν **τα ιστορικά σύνορα των επιστημονικών κλάδων**.

Έτσι προκαλείται όλο και μια ευρύτερη, βαθύτερη και σοβαρότερη **αναντιστοιχία** ανάμεσα στις **αποσυνδεδεμένες, κατακερματισμένες, διαμοιρασμένες** ποικίλων επιστημονικών κλάδων **γνώσεις μας και στις πραγματικότητες**. Ενώ τα προβλήματα, μάλιστα, καθίστανται όλο και πιο υπερεθνικά, πολυδιάστατα, ολιστικά, ακόμη και **πλανητικά**.

Μέσα σε αυτή την κατάσταση καθίστανται **αόρατα**:

- Τα **πολύπλοκα σύνολα**.
- Οι **αλληλεπιδράσεις και οι αναδράσεις ανάμεσα στα τμήματα και στην ολότητα**.
- Οι **πολυδιάστατες οντότητες**, όπως και **τα ουσιώδη προβλήματα**.

Η **υπέρ-εξειδίκευση** κλείνεται στον εαυτό της δίχως να επιτρέπει την ολοκλήρωσή της σε μια **ολιστική προβληματική**. Ήτοι σε μια αντίληψη του συνόλου του αντικειμένου, του οποίου δεν θεωρεί παρά μία πλευρά ή ένα τμήμα! Στην πραγματικότητα παρεμποδίζει να δούμε το όλο, που το διαμελίζει σε τμήματα. **Διασκορπίζει το ουσιώδες**, ενώ τα ουσιώδη προβλήματα δεν μπορούν να τεθούν και να αναθεωρηθούν παρά μέσα σε ευρύτερο πλαίσιο. Παράλληλα, η διαίρεση των επιστημονικών κλάδων μάς καθιστά **ανίκανους να συλλάβουμε αυτό που έχει συνηφανθεί μεταξύ τους**, δηλαδή είναι **πολύπλοκα θέματα**.

Η **πρόκληση του όλου είναι λοιπόν, μια πρόκληση πολυπλοκότητας**. Υπάρχει **πραγματικά** μια πολυπλοκότητα. Όταν είναι **αδιαχώριστες** οι διάφορες συνιστώσες ενός συνόλου, όπως η **οικονομική, η κοινωνική, η ψυχολογική, η συναισθηματική** και όταν υπάρχει **αλληλεξαρτώμενος ιστός** μεταξύ των τμημάτων και του συνόλου, όπως μεταξύ και του συνόλου και των τμημάτων. Οι **αναπτύξεις που χαρακτηρίζουν τον αιώνα μας και την πλανητική μας εποχή** μάς φέρνουν όλο και συχνότερα και πιο **αναπόφευκτα** αντιμέτωπους με τις προκλήσεις της πολυπλοκότητας.

Η **αναγωγική προσέγγιση**, που συνίσταται στο να αρκούμαστε σε μια μόνο σειρά παραγόντων για τη ρύθμιση του συνόλου των προβλημάτων, η οποία τίθενται από την πολύμορφη κρίση που περνάμε σήμερα είναι το ίδιο το πρόβλημα μάλλον, **παρά η λύση**. Πράγματι, η

νοημοσύνη, που δεν γνωρίζει παρά να διαχωρίζει, κομματιάζει το πολύπλοκο του κόσμου σε αποσυνδεδεμένα τμήματα. Κατακερματίζει τα πολυδιάστατα προβλήματα σε μονοδιάστατα και προκαλεί ατροφία στις δυνατότητες κατανόησης περιορίζοντας τις πιθανότητες μιας διορθωτικής συνθετικής θεώρησης.

Η ανεπάρκεια στη διαχείριση των σοβαρότατων προβλημάτων συνιστά ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε. Έτσι, όσο τα προβλήματα γίνονται πολυδιάστατα τόσο υπάρχει ανικανότητα θεώρησης της κρίσεώς τους. Όσο τα προβλήματα γίνονται πιο πλανητικά, τόσο καθίσταται αδύνατον να τα σκεφθούμε, όταν η νοημοσύνη είναι ανίκανη να αντιμετωπίσει το πλαίσιο και την πλανητική πολυπλοκότητα. Οι κλαδικές, λοιπόν, αναπτύξεις των επιστημών επέφεραν το πλεονέκτημα του καταμερισμού της εργασίας, επέφεραν, όμως, παράλληλα τα μειονεκτήματα της εξειδίκευσης, του διαχωρισμού και της κατάτμησης της γνώσης. Έφεραν μόνο πληροφόρηση και επεξηγήσεις, αλλά παράλληλα άγνοια και τύφλωση.

Το εκπαιδευτικό μας σύστημα, αντί να αντιπαραθέτει διορθωτικές κινήσεις σε αυτές της ανάπτυξης τις υπακούει. Από τις πρώτες κιόλας τάξεις του σχολείου μάς μαθαίνει να απομονώνουμε τα αντικείμενα από το περιβάλλον τους. **Να διαχωρίζουμε τους κλάδους,** αντί να αναγνωρίζουμε τις αλληλεξαρτήσεις τους. Να αποσυνδέουμε τα προβλήματα αντί να τα συνδέουμε και να τα ολοκληρώνουμε. Μας επιτάσσει να αναγάγουμε το πολύπλοκο στο απλό, δηλαδή, να το διαχωρίζουμε, να το αποσυνθέτουμε και **όχι να ανασυνθέτουμε** εξαλείφοντας, ό,τι επιφέρει αταξία στην κατανόησή μας.

Η **σκέψη,** που αποκόπτει και απομονώνει, επιτρέπει στους ειδικούς να είναι πολύ αποδοτικοί στα τμήματά τους και να συνεργάζονται αποτελεσματικά σε τομείς μη πολύπλοκων γνώσεων κυρίως σε θέματα που αφορούν τεχνητές μηχανές. Η λογική, όμως, στην οποία υπακούουν απλώνει πάνω στην κοινωνία και στις ανθρώπινες σχέσεις τους **απάνθρωπους καταναγκασμούς** και μηχανισμούς της τεχνητής μηχανής, οι ντετερμινιστικές, μηχανιστικές, ποσοτικές, φορμαλιστικές απόψεις τους αγνοούν, αποκρύπτουν ή διασκορπίζουν, ό,τι είναι **συναισθηματικό, ελεύθερο και δημιουργικό.** Κάτω από αυτές τις συνθήκες τα νεαρά πνεύματα χάνουν τη φυσική τους ικανότητα να τοποθετηθούν στις γνώσεις στο πλαίσιό τους και να τις ολοκληρώνουν μέσα στα σύνολά τους. **Η σωστή γνώση είναι αυτή που μπορεί να τοποθετεί κάθε πληροφορία στο πλαίσιο της και, ει δυνατόν, στο σύνολο στο οποίο εγγράφεται.** Μπορούμε να πούμε ότι με αυτό τον τρόπο κυρίως προοδεύει η γνώση, και όχι με την εκζήτηση τυποποίησης και την αφαίρεση.

Έτσι η **οικονομική επιστήμη είναι η πιο εξεζητημένη και η πιο τυποποιημένη από τις επιστήμες του ανθρώπου.** Οι οικονομολόγοι, ωστόσο, είναι ανίκανοι να συμφωνήσουν στις προβλέψεις τους, οι οποίες, όχι σπάνια, είναι λανθασμένες! Γιατί; δηλαδή η οικονομική επιστήμη φαίνεται να είναι περισσότερο απομονωμένη από τις άλλες ανθρώπινες και κοινωνικές διαστάσεις από τις οποίες όμως είναι αδιαχώριστη. *«Πολλές οι δυσλειτουργίες προέρχονται σήμερα από την άρνηση οικονομικής πολιτικής να αντιμετωπίσει την πολυπλοκότητα»* (Zean -Paul Fitoussi). Η οικονομική επιστήμη είναι επιπλέον ανίκανη να θεωρήσει ό,τι δεν είναι μετρήσιμο, τα πάθη δηλαδή και τις ανάγκες των ανθρώπων. Έτσι η οικονομία είναι **η πιο προχωρημένη από μαθηματικής άποψης επιστήμη,** αλλά και ταυτοχρόνως από την ανθρώπινη πλευρά η **πιο καθυστερημένη!** Ο Χάγιεκ (Hayek) το είχε πει: *«Κανένας που είναι απλός οικονομολόγος, δεν μπορεί να είναι μεγάλος οικονομολόγος».* Επίσης πρόσθεσε ότι: *«Ένας οικονομολόγος που δεν είναι παρά οικονομολόγος, καθίσταται ζημιογόνος και μπορεί να αποτελέσει έναν αληθινό κίνδυνο»!*

Πρέπει λοιπόν να σκεφτούμε το πρόβλημα της εκπαίδευσης από τη μια πλευρά μέσα από τη θεώρηση των όλο και σοβαρότερων αποτελεσμάτων του διαμοιρασμού των γνώσεων και της αδυναμίας σύνδεσής τους, και από την άλλη μέσα από τη συνειδητοποίηση ότι η ικανότητα του να εντάσσουμε και να ολοκληρώνουμε μέσα σ' ένα πλαίσιο είναι θεμελιώδης ιδιότητα,

τουτέστιν **αρετή του ανθρώπινου πνεύματος, η οποία θα πρέπει να αναπτυχθεί μάλλον παρά να αφεθεί να ατροφήσει.**

Πίσω από την πρόκληση του **ολιστικού και του πολύπλοκου** κρύβεται μια άλλη αυτή της **ανεξέλεγκτης επέκτασης της γνώσης**. Η αδιάκοπη αύξηση των γνώσεων οικοδομεί ένα γιγάντιο πύργο της Βαβέλ που βουίζει από αταίριαστες γλώσσες. Ο πύργος μάς ορίζει, επειδή δεν μπορούμε να ορίσουμε τις γνώσεις μας. Ο Έλιοτ έλεγε: *«Πού είναι η γνώση που χάνουμε μέσα στην πληροφόρηση;»*. **Η γνώση δεν είναι γνώση, παρά μόνον όταν οργανώνεται σε κάποιο πλαίσιο σε σχέση με τις πληροφορίες. Οι πληροφορίες αποτελούν διασκορπισμένο τμήματα γνώσης παντού!** Τόσο στις επιστήμες, όσο και στα **μίντια** κατακλυζόμαστε από πληροφορίες. Ο ειδικός, ο οποίος περιορίζεται αυστηρά στο γνωστικό αντικείμενο δεν μπορεί να λάβει υπόψη του, ούτε καν τις πληροφορίες που αφορούν στον τομέα του. **Η γιγάντια εξάπλωση των γνώσεων φεύγει όλο και περισσότερο από τον ανθρώπινο έλεγχο.**

Επιπλέον, όπως είδαμε, οι κατακερματισμένες γνώσεις είναι κατάλληλες μόνο για χρήση σε **τεχνικές εφαρμογές**. Δεν έχουν τη δυνατότητα να συνδυαστούν για να τροφοδοτήσουν μια σκέψη, που να μπορεί να θεωρήσει την **ανθρώπινη συνθήκη** στους κόλπους της ζωής της γης, του κόσμου, και που να μπορεί επίσης να αντιμετωπίσει τις μεγάλες προκλήσεις της εποχής μας. **Δεν μπορούμε να συνδυάσουμε τις γνώσεις μας, ώστε να πετύχουμε μια καθοδήγηση της ζωής μας!** Εξ ου και το νόημα του δεύτερου τμήματος της φράσης του Έλιοτ: *«Πού είναι η σοφία που χάνουμε μέσα στη γνώση;»*.

Αναδύονται πολλές **προκλήσεις (Πολιτισμική πρόκληση, Κοινωνιολογική πρόκληση, όπως και πρόκληση προς τον πολίτη)**, οι οποίες οδηγούν στο ουσιώδες πρόβλημα της **αναδιοργάνωσης της γνώσης:**

Η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης πρέπει να οδηγήσει στη **μεταρρύθμιση της σκέψης**. Αλλά θαρρούμε ότι πρέπει υποχρεωτικά να συμπεριληφθεί και η **Ολιστική Παιδεία, παράλληλα και ισότιμα με την εξειδικευμένη εκπαίδευση.**

Συνέχεια στο Μέρος Β΄

Δημήτρης Μπάκας
29 Νοε. 2024